

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
XIX

(Ayrıbasım / Offprint)

MERSİN
2011

KAAM YAYINLARI
OLBA
XIX

© 2011 Mersin/Türkiye
ISSN 1301 7667

OLBA dergisi;
ARTS & HUMANITIES CITATION INDEX, EBSCO, PROQUEST
ve
TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanlarında taranmaktadır.

OLBA dergisi hakemlidir ve Mayıs ayında olmak üzere,
yılda bir kez basılmaktadır.
Published each year in May.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.
It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of KAAM.

OLBA dergisinde makalesi yayımlanan her yazar, makalesinin baskı olarak ve elektronik ortamda yayımlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını OLBA dergisine devretmiş sayılır.
Each author whose article is published in OLBA shall be considered to have accepted the article to be published in print version and electronically and thus have transferred the copyrights to the journal OLBA..

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında belirtilen formatlara uygun olduğu takdirde basılacaktır.
Articles should be written according to the formats mentioned in the following web address.

OLBA'nın yeni sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü, 33342-MERSİN
TURKEY

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses
Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734
Fax: 00.90.324.361 00 46
web mail: www.kaam.mersin.edu.tr
www.olba.mersin.edu.tr
e-mail: kaam@mersin.edu.tr

Baskı / Printed
BİLTUR Basım Yayın ve Hizmet A.Ş.
Tel: +90 216 444 44 03 www.bilnet.net.tr
Sertifika No: 15690

Dağıtım / Distribution
Zero Prod. Ltd.
Tel: 00.90.212.244 75 21 Fax: 00.90.244 32 09
info@zerobooksonline.com www.zerobooksonline.com/eng

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-XIX

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-XIX

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN
Gunnar BRANDS

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Haluk ABBASOĞLU
Prof. Dr. Tomris BAKIR
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN
Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU
Prof. Dr. Susan ROTROFF
Prof. Dr. Marion MEYER

MERSİN

2011

İçindekiler/Contents

Engin Akdeniz <i>Neolitik Çağ'da Manisa Yöresi</i> (<i>Manisa Region in the Neolithic Age</i>)	1
Hatice Kalkan <i>Doğu Anadolu'da Geç Demir Çağ: Sorunlar ve Gözlemler</i> (<i>Late Iron Age in Eastern Anatolia: Problems and Assessments</i>)	47
Gökhan Coşkun <i>Achaemenid Bowls From Seyitömer Höyük</i> (<i>Seyitömer Höyük'ten Akhaemenid Kaseler</i>)	57
Ertekin M. Doksanaltı <i>Karaman Müzesi'nden Bir Grup Siyah Figürlü Lekythos</i> (<i>A Group of Black Figure Lekythos from Karaman Museum</i>)	81
Murat Çekilmez <i>Geç Hellenistik Dönemden Bir Mezar Steli</i> (<i>A Funerary Stele From the Late Hellenistic Period</i>)	107
F. Eray Dökü <i>Eurymedon Vadisi Asarbaşı Yerleşimi Kaya Mezarları</i> (<i>Rock-cut Tombs at the Asarbaşı Settlement, Eurymedon Valley</i>)	127
Figen Çevirici-Coşkun <i>Maraş Müzesin'de Bulunan İki Heykel</i> (<i>Two Statues in the Maraş Museum</i>)	159
Celal Şimşek – M. Ayşem Sezgin <i>Laodikeia Kuzey Tiyatrosu</i> (<i>Laodicea's North Theater</i>)	173
Mustafa Şahin – Yasemin Polat – Thomas Zimmermann <i>Der Hafen von Kapanca: Ein Neuer Vorschlag Zur</i> <i>Lokalisation der Stadt Caesarea Germanica</i> (<i>Kapanca Limanı - Caesarea Germanica Kenti'nin</i> <i>Lokalizasyonu İçin Yeni Bir Öneri</i>)	203

Çiğdem Gençler Güray	
<i>Elaiussa Sebaste'nin Roma Dönemi Cam Buluntuları</i> <i>(The Roman Glass Finds from Elaiussa Sebaste)</i>	233
Mehmet Oktan	
<i>The Route Taken By Cilicia To Provincial Status: Why And When?</i> <i>(Kilikia'yı Eyaletleştirmeye Götüren Yol: Ne zaman ve Neden)</i>	267
Ebru Akdoğu Arca – Nuray Gökalp – Nihal Tüner Önen	
<i>Pamphylia Bölgesi'nin Mısır ve Kıbrıs İle Olan İlişkileri</i> <i>(Relations of Pamphylia with Egypt and Cyprus)</i>	287
Nurşah Çokbankir	
<i>Pamphylia, Lykia, Kilikia ve Pisidia'da Epigrafiik Verilerle</i> <i>Roma İmparatorluk Dönemi'nde Atletik Oyunların Finansı</i> <i>(Financing the Games in Pamphylia, Lycia, Cilicia and Pisidia in the</i> <i>Roman Imperial Period from the Epigraphic Evidences)</i>	313
Fatih Onur	
<i>New Inscriptions From Hadrianoi Pros Olympon (Mysia)</i> <i>(Hadrianoi Pros Olympon'dan (Mysia) Yeni Yazıtlar)</i>	331
N. Eda Akyürek Şahin	
<i>Nikomedeia'dan İki Entellektüel: Basilikos ve Kyrion'un Mezar Epigramları</i> <i>(Zwei gebildete Maenner aus Nikomedeia: Die Epigramme des</i> <i>Basilikos und des Kyrion)</i>	349
Ayşe Aydın	
<i>Antik Atlı Herosların Hristiyan Atlı Kahramanlara Dönüşümüne</i> <i>Bir Örnek: Tarsus Müzesi'ndeki Aziz Georgios Kabartması</i> <i>(Ein Beispiel für die reitende Heiligen von umgewandelte antike</i> <i>reitende Heros: Relief mit der Hl. Georg im Museum von Tarsos)</i>	371
Hatice Özyurt Özcan	
<i>Examples of Architectural Sculpture with Figurative and</i> <i>Floral Decoration of the Byzantine Period at Muğla, Bodrum and</i> <i>Milas Archaeological Museums</i> <i>(Muğla, Bodrum ve Milas Arkeoloji Müzeleri'ndeki Bizans</i> <i>Dönemine Ait Figürlü ve Bitkisel Bezemeli Mimari Plastik Eserler)</i>	389

LAODIKEIA KUZEY TİYATROSU¹

Celal ŞİMŞEK* – M. Ayşem SEZGİN**

ABSTRACT

Laodicea's North Theater

Laodicea is located at the crossroads of West, Central, and South Anatolia and the west border of Phrygia. The city has two theaters—West and North. The North Theater, especially in the Roman Imperial period with the increase in the city's population and wealth, reflects the importance given to culture and art. However, these two theaters lost their importance rapidly in Late Antiquity as in the entire ancient world.

The North Theater was built on hewn, natural ground. It was the second theater built in the Roman Imperial period. The façade and cavea of the theater were completely made of marble; the parodos walls and carrier systems were made of travertine. It faced to the north with a view to the Lycos plain and a lake. Its first construction phase must have started in the reign of Hadrian and completed in the Early Antonine period. It has a curving stage and deep orchestra and was used for water games (kolymbethra). Moreover, the theater has an analemma wall on the south side and related shops.

Because of resting directly on the hewn ground, the rows of seats of the theater were heavily damaged due to earthquakes. Continuing excavations have brought to light the existence of inscriptions and a numbering system on the rows of seats. The inscriptions show that leading families, guilds and association administrations had reserved places to sit. The existence of special seats for the union of the purple dyers (porphyrabaphioi) shows that the center of the union was Laodicea. It was an influential and rich union in the region, and even financially supported the construction of some structures in Hierapolis. Moreover, inscriptions on the rows of seats in the theater show that cities of the region like Trapezopolis and

---

* Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Denizli-TR. E.posta: csimsek@pau.edu.tr Web://laodikeia.pau.edu.tr.

** Araş. Gör., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Denizli-TR. E.posta: matarhan@pau.edu.tr

¹ Kuzey Tiyatrosu'nun cavealarında temizlik ve kazı çalışması yapılmasına rağmen, sahne binasıyla ilgili bugüne kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu yayın kazı verilerinin toparlandığı, bir ön değerlendirme niteliğindedir.

Hierapolis also gathered here. This fact indicates that Laodicea was a leading city in the region.

The North Theater, despite earthquakes and the necessary repairs that followed, was used continuously from the period of Hadrian to the early 7th century AD. After the abandonment of the city due to an earthquake in the reign of Emperor Phocas (AD 602-610), the theater, like other buildings of Laodicea, served as stone quarry until 1990.

Keywords: Phrygia, Rhoas, Diospolis, Lykos, Laodicea, Theater.

ÖZET

Batı, İç ve Güney Anadolu'yu birbirine bağlayan ana yol kavşağında, Phrygia Bölgesi'nin batı ucunda yer alan Laodikeia Antik Kenti, sahip olduğu iki tiyatro yapısı (Batı Tiyatrosu ve Kuzey Tiyatrosu) ile ön plana çıkar. Laodikeia Kuzey Tiyatrosu, özellikle Roma İmparatorluk Dönemi'nde kentin nüfusu ve zenginliğinin artmasıyla birlikte kültüre ve sanata verilen önemi yansıtmaktadır. Ancak bu iki tiyatro tüm antik dünyada olduğu gibi, Geç Roma İmparatorluk Dönemi'nden itibaren önemini hızlı bir şekilde kaybetmiştir.

Laodikeia Kuzey Tiyatrosu tamamen doğal zemine oyularak yapılmıştır. Kuzey Tiyatrosu, Roma İmparatorluk Dönemi'nde inşa edilen kentin ikinci tiyatrosudur. Sahne cephesi ve caveaları tamamen mermerden, parados duvarları ve taşıyıcı sistemleri ise travertenden inşa edilen yapı, kuzey yöne göl manzaralı Lykos Ovası'na bakmaktadır. Kuzey Tiyatrosu'nun ilk inşa evresi Hadrian Dönemi'nde başlamış ve Erken Antoninler Dönemi'nde bitirilmiş olmalıdır. Kavisli sahnesi, geniş ve derin orkestrası olan yapının, su oyunları (kolymbethra) için de kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca güney tarafta analemma duvarı ile bağlantılı dükkân sıraları yer alır.

Tiyatronun oturma basamakları oyulan doğal zemin üzerine yerleştirildiğinden, depremlerden büyük zarar görmüştür. Yapılan çalışmalar sonunda Kuzey Tiyatrosu'nun oturma basamaklarında yazıtlar ve numaralandırma sistemleri açığa çıkarılmıştır. Söz konusu yazıtlar kentin ileri gelen aileleri, esnaf loncaları ve birlik yönetimlerinin özel oturma yerlerine sahip olduklarını ortaya koymuştur. Erguvani yün boyacıları birliğinin özel oturma yerine sahip olması, birliğin ana merkezinin Laodikeia'da olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü bu birlik Hierapolis'te bile bazı yapıların finansını sağlamış olup, bölgede önde gelen zengin bir kurumdur. Diğer taraftan bazı oturma basamakları üzerinde Trapezopolis, Hierapolis gibi bölge kentlerinin toplandığını gösteren yazıtlar ortaya çıkarılmıştır. Bu da Laodikeia antik kentinin Bölge kentleri içinde lider kent olarak ön plana çıktığını göstermektedir.

Kuzey Tiyatrosu depremler ve sonrasında yapılan düzenlemeler ile Hadrian Dönemi'nden, M.S. 7. yy.ın başına kadar sürekli kullanılmıştır. Tiyatro, kentin diğer yapılarında olduğu gibi, İmparator Focas (M.S. 602-610) zamanında meydana gelen deprem ve arkasından kentin terk edilmesinden sonra, 1990 yılına kadar taş ve kireç ocağı olarak kullanıldığından, yoğun şekilde tahrip edilmiştir.

Anahtar Sözlükler: Phrygia, Rhoas, Diospolis, Lykos, Laodikeia, Tiyatro.

Antik Phrygia Bölgesi'nin batı ucunda yer alan Laodikeia, Denizli İlinin 6km kuzeydoğusunda ve İl merkezine bağlı Eskihisar, Goncalı, Bozburun Mahallesi (eski köyler) sınırları içinde kalmaktadır². Lykos (Çürüksu) Vadisi'nin bu önemli kenti, Seleukoslar Kralı II. Antiokhos (M.Ö. 261-246) tarafından eşi Kraliçe Laodike adına, M.Ö. 3. yy.ın ortalarında (M.Ö. 261-253) kurulmuştur³. Antik kaynaklara göre (Plinius, N.H. V. 105; Strabon, XII. 8.16) Hellenistik kent, Diospolis ve Rhoas olarak adlandırılan eski kutsal bir yerleşimin üzerinde bulunur⁴.

Laodikeia antik kenti; Batı, İç ve Güney Anadolu'yu birbirine bağlayan ana yol kavşağındadır. Kentin en önemli gelirleri arasında ticaret ve özellikle de tekstil ticareti yer alır⁵. Hippodomik planda kurulan⁶ antik kentin üç tarafı ırmaklarla çevrilmiştir. Kuzeydoğusunda Lykos (Çürüksu), güneydoğusunda Kapros (Başlıçay) ve güneybatı-batısında Asopos (Gümüşçay) ırmakları akar⁷. Antik kent, bu ırmakların arasında kalan yüksek bir platform üzerinde kurulmuştur (fig. 1-2). Kent en parlak dönemini, M.S. 1.-3. yy.lar arasında, ikinci parlak dönemini ise Hıristiyanlığın bölgede hızlı yayılmasıyla yaşamıştır. M.S. 4.-6. yy.lar arasında Phrygia Metropolis'i olan kent, Anadolu'nun en eski Yedi Kilisesi'nden birine sahip olmasıyla, bir Hıristiyanlık merkezi haline gelmiştir.

² Hellenistik Dönem'de birden çok Laodikeia kurulduğundan, kent yanında bulunan ırmakla ayırt edilerek, Laodikeia ad Lycum (Lykos üzerindeki Laodikeia) olarak adlandırılmıştır. Bkz. Ruge 1924, 722; Gagniers 1969, 1; Traversari 2000, 11; Weber 1898, 178-179; Sevin 2001, 203.

³ Ramsay 1895, 32; Head 1906, lxxiii; Head 1911, 678; Ruge 1924, 722; Gagniers 1969, 1-2; Texier 2002, 383; Bejor 2000, 15-16; Bean 1980, 213; Magie 1950, 127, 986-987, (no.23); Anderson 1897, 409-410; Buckler - Calder 1939, x; Belke - Mersich 1990, 323.

⁴ Texier 2002, 383-384; Head 1906, lxxiii; Ruge 1924, 722; Ramsay 1895, 35; Gagniers 1969, 1; Belke - Mersich 1990, 323; Bean 1980, 213. Diospolis, Zeus kenti anlamında olup, kentin baş ve kurucu tanrısı Zeus Laodikeus'dur. Rhoas ise eski bir Anadolu adıdır. Antik kentin batısında Asopos Tepesi I-II'de yaptığımız kazılar sonunda Geç Kalkolitik (M.Ö. 3500)-Eski Tunç Çağı'na (M.Ö. 3000) kadar inen seramikler, çakmaktaşı ve obsidyen aletler ele geçmiştir (bkz. Şimşek 2007b, 455-456, Res. 2; Şimşek 2009, 409-411). Ayrıca kentin batısında ele geçen siyah astarlı seramikler (M.Ö. 4. yy.) ve Kuzey Nekropolü kazılarında M.Ö. 4. yy.a kadar inen sikkeler bulmamız, Plinius'un verdiği bu bilgileri doğrulamaktadır. Diğer taraftan 2010 yılı kazı çalışmalarında Asopos Nehri'nin batı yakasında ilk kez Eski Tunç Çağı nekropol alanı tespit edilmiş ve burada Erken Kalkolitik Dönem'e tarihlenen astarlı, kırmızı aşı boyasından yapılan geometrik süslemeli ve boyasız kap parçaları ele geçmiştir. Şimdilik Lykos Vadisi'nin en erken yerleşimlerine ait bulgular, bu alanda ortaya çıkarılmıştır.

⁵ Laodikeia'da devam eden kazı çalışmalarında tekstilin yanında, mermer, şarap ve gıda ürünlerine bağlı ticaretin de önemli olduğunu göstermiştir.

⁶ Suriye Caddesi'nin iki yanında ara sokakların böldüğü insulalar 42x51mdir.

⁷ Asopos ve Kapros Irmakları, Korucuk Kasabası altında kuzeyde Lykos Irmağı ile birleşmektedir. Daha sonra Lykos Irmağı, batıda Büyük Menderes Irmağı'na katılmaktadır.

Yüzyıllar içinde sürekli depremlerle yıkılan ve ayağa kaldırılan kent, İmparator Focas (M.S. 602–610) Dönemi'nde meydana gelen son büyük deprem arkasından, Denizli-Kaleiçi ve yakınlarındaki Hisarköy, Asartepe gibi Babadağ (Salbakos)'ın eteklerindeki suyu bol alanlara taşınmıştır⁸.

Anadolu binlerce yıllık geçmişi ve bağrında yaşattığı birçok uygarlığa ev sahipliği yapması yönüyle, diğer coğrafyalardan ayrılır. Zengin ve iç içe geçen kültürlerin bıraktığı yapıtlar canlı, çeşitli ve renklidir. Günümüze kadar gelen bu yapıtların en güzel örneklerinin başında tiyatrolar yer alır. Anadolu tiyatroları⁹, inşa alanları, sahne yapıları ve yönleri bakımından diğer bölgelerden farklıdır ve bir kısmı da antik kaynakların bildirdiği kurallara uymaz. Tiyatrolar yalnızca yarışma ve gösteriler için değil, aynı zamanda kent toplantılarının yapıldığı yerlerdir. Bu nedenle, Roma İmparatorluk Dönemi'nde nüfusun artmasına bağlı olarak sayı ve büyüklükleri de artmıştır. Roma İmparatorluk Dönemi'nde, mevcut Hellenistik Dönem tiyatrolarının caveaları genişlemiş, seyirci dağılımının daha kolay sağlanması için tonozlu girişler yapılmış ve geçişler rahatlatılmıştır¹⁰.

Laodikeia antik kentinde iki tiyatro (Batı Tiyatrosu ve Kuzey Tiyatrosu) yapısı yer alır (fig. 1-2)¹¹. Bu tiyatrolardan kuzeybatıda yer alanı, batı yöne bakmaktadır ve ilk yapılan erken (Hellenistik Dönem) tiyatrodur. Kentin kuzeyinde yer alan, verimli Lykos Ovası ve gölüne bakan ikinci yapı ise Kuzey Tiyatrosu'dur (fig. 1-2, 21-22). Kuzey Tiyatrosu'nda, yön olarak topografya ve manzaraya önem verilmiştir. Bu açıdan tiyatro, verimli Lykos Ovası ve Gölü¹², Hierapolis Antik Kenti ile Çökelez Dağı manzaralıdır. Kuzeydoğuya bakan yapı, Vitruvius'un (V.3/1-2) önerisine uygun olarak doğal yamacın oyulmasıyla inşa edilmiş ve at nalı formuna yakın bir plan şeması gösterir. Tiyatronun sahne binası cephesi ve caveaları tamamen mermerden yapılmış olup, 1600m²'lik bir alanı kaplamaktadır (fig. 1-2, 21)¹³.

⁸ Şimşek 2005, 310, 312-313; Şimşek 2006, 420-424, 426; Şimşek – Ceylan 2003, 155; Şimşek – Büyükkolancı 2006, 91. Bu taşınmada en büyük etkilerden birisi de Batı Anadolu'da yer alan ova ortasındaki kentlerin, M.S. 5. yy.dan itibaren Sasani, M.S. 7. yy.dan itibaren ise Arap akınlarna maruz kalmasıdır.

⁹ Anadolu'da yer alan Hellenistik ve Roma Dönemi Tiyatroları hakkında bkz. Isler 1999, 683–694.

¹⁰ Ferrero 1990, 130-133.

¹¹ Şimşek 2007a, 207-220, Res. 71-74; Sperti 2000, 81-91, Fig. 42-51; 2007a, 206-220, Res. 71-74; Ferrero 1990, Res. 16-17, 35, 172, 197; Ferrero 1974, 120, Fig. 172; Yılmaz 2009, 191-193.

¹² Lykos Ovası ortasında yer alan göl için bkz. Scardozi 2007, 82-85, Fig. 18-19.

¹³ Bkz. Şimşek 2007a, 213-220, Res. 71, 73abcdef, 74abcd.

Kuzey Tiyatrosu'nun eski durumuyla ilgili en erken bilgilere, 18. yy. sonu itibariyle antik kenti ziyaret eden seyyahların notları ve çizdikleri gravürlerde rastlanmaktadır. Bu bilgilere göre, antik kentte 19. yy.ın sonundan itibaren büyük bir tahribatın olduğu açıktır. Özellikle de 1870'li yıllarda açılan Denizli-Aydın-İzmir demiryolu hattında ve Goncalı İstasyonu'nda yoğun bir şekilde kentin mimari blokları kullanılmıştır¹⁴.

Yapı hakkında ilk önemli bilgileri, 1781'de kenti ziyaret eden Th. Serres'in, çizimlerinde görmek mümkündür. Bu çizimde alt cavea'da 9 kerkides ve 21 oturma sırası, üst cavea'da ise 16 kerkides ve 25 oturma sırası sayılabilmektedir¹⁵. Üst cavea'da doğu ve batıdaki 1. kerkis'e bir, sonrasındaki her 2 kerkidese altta bir kerkis gelecek şekilde düzenlenmiştir. Buna ek olarak sahne kısmında Attik-İon sütun kaideleri, İon başlıkları, arşitrav-friz ve geison-sima bloklarından oluşan cephe düzenlemesinin çizimlerine de yer verilmiştir.

F. Sear, Chandler'e dayanarak analemma çapını 138.5m (plan cavea ç. 111.5m), alt caveada 9 kerkides ve 21-22 oturma sırası, üst caveada 16 kerkides ve 26 oturma sırası, orkestra çapını 42m, oturma kapasitesini de 10 bin kişi olarak vermiştir¹⁶. Bu haliyle de Th. Serres'in yaptığı çizim denemeleri ve F. Sear'ın, Chandler'den aktardığı bilgiler, kazılar sonrasında tespit edilen Kuzey Tiyatrosu'nun plan şemasına uygundur.

Laborde gravüründe, sahnede izodomik kesme bloklardan oluşan üç sıra ve sağlam olarak resmedilen oturma basamakları görülebilmektedir¹⁷.

19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Texier; kentte iyi korunmuş durumda olan yapılarla birlikte iki tiyatronun varlığından bahsetmektedir. Özellikle yapıların tamirat görmüş olduğuna, mermerlerin çevredeki halk tarafından alınarak, kentin uzun bir süre taş ocağı olarak kullanıldığına dikkati çekmiştir¹⁸.

¹⁴ Antik kent yapılarına ait mimari bloklar, İmparator Focas Dönemi'nde (M.S. 602-610) meydana gelen büyük deprem arkasından terk edilmesinden itibaren, 1990 yılına kadar taş ve kireç ocağı olarak kullanılmıştır. Bu tahribatlarla ilgili bkz. Şimşek 2007a, 21-24, 31, 325-328, Res. 5ab, 6ab, 7b, 125a-c, 126-127; Şimşek 2007c, 40, 43, Res. 5-8; Büyükkolancı 2007, 51-53; Davis 2006, 73; Texier 2002, 278, 383-385.

¹⁵ Antiquities of Ionia 1797, Tav. XLIX, L-LI.

¹⁶ Sear 2006, 340, Plan 337 (Chandler, 1769, 2, Pl. XLIX'den).

¹⁷ Laborde 1838, 86-87, Pl. XXXIX-83.

¹⁸ Texier 2002, 278, 383-385.

Walton'ın çiziminde ise tiyatronun scaenae fronsu üç kat olarak verilmiş, ortada kavisli bölümde yer alan loca (logeion) üzerine kasetli derin kemer ve iki yanında ikişer adet olmak üzere, dört üçgen alınlıklı cephe, altta üç kapı ve ikinci katta beş üstü kemerli kapı açıklığı gösterilmiştir¹⁹. Genel olarak alanda bulunan mimari verilere bakıldığında, Walton'nun çizim denemeleri sahne binasının gerçek görünümünü yansıtmamaktadır.

D.D.B. Ferrero, Th. Serres'in planına uygun olarak yapıda üstte 16, altta 9 kerkides vermiştir²⁰.

Kente, 1995–2002 yılları arasında yüzey araştırması G. Traversari başkanlığında sürdürülmüş ve ekipten L. Sperti, D.D.B. Ferrero'nun çizimlerinden yola çıkarak, Kuzey Tiyatrosu hakkında ayrıntılı bilgiler vermiş ve yapının planını tekrar çıkarmıştır²¹. Yapı burada; tek diazomalı ve üst caveada 16, alt cavea'da ise 9 kerkidesli olarak çizilmiştir.

Laodikeia Kuzey Tiyatrosu'nda ilk sistematik çalışmalar, 2008-2010 yıllarında yapılmıştır. Oturma basamakları üzerinde yapılan çalışmalarla üst caveanın 15 merdiven sırası ile 16 kerkidese, alt caveanın ise 8 merdiven sırası ile 9 kerkidese ayrıldığı anlaşılmıştır (fig. 21-22). Üst caveada batıda ve doğuda yer alan ilk kerkides hizasına alt caveada 1 kerkis, devamında ise üstte 2 kerkidese, altta 1 kerkisin denk geldiği ortaya çıkarılmıştır. Temizlik sonunda üst caveada toplam 26, alt caveada ise 23 oturma sırası tespit edilmiştir.

Kuzey Tiyatrosu'nun üst ve alt caveasında kerkideslerde görülen benzer dağılımı; Aigai, Assos, Aspendos, Xanthos tiyatroları²² ile Limyra²³ ve Milet Tiyatrosu'nda²⁴ görmek mümkündür.

Yapının oturma basamakları, ortada yer alan diazomanın ayırdığı alt ve üst cavealardan oluşur. Yapılan çalışmalar sonucunda kerkideslerin tiyatro kavsine uygun olarak genişliklerinin 11.5-12.5m arasında değiştiği

¹⁹ Walton 1962, 404-412, Tav.124a.

²⁰ Ferrero 1974, 136, Fig. 197, Tav. VI; Ferrero 1990, 148, 164, Res. 197, Lev. VI.

²¹ Sperti 2000, 83-88.

²² Bu tiyatrolar için bkz. Sear 2006, 325, 330, 366-367, 380-381, Plan 315, 322, 383, 407; Chase 2002, 8-9, 14-15, 70, 91.

²³ Ferrero 1974, Tav. 5; Ferrero 1990, 178-179; Sear 2006, 369, Pl. 388; Borchhardt 1999, 100-104, Res. 41-42.

²⁴ Krauss 1973.

tespit edilmiş ve cavea çapı 112m olarak ölçülmüştür²⁵. Çap, üst caveadaki analemma duvarıyla birlikte 121.5mdir. Bu haliyle de tiyatronun seyirci tribünü (cavea) plan bakımından yarım daireyi aşmakta olup, Hierapolis²⁶, Nysa²⁷ ve Patara²⁸ tiyatroları ile benzerlik gösterir. Tiyatronun proscenium yayı ile birlikte orkestra çapı ise 39.5mdir.

Üst galeri düzenlemesi ile ilgili yapılan çalışmalarda, galeri genişliğinin 5m olduğu ve zeminin çay taşları ve kireç katkılı harç ile oluşturulduğu tespit edilmiştir. Orijinalde ise bu sert zeminin üzerinin mermer kaplandığı düşünülebilir. Kalabilen mevcut ayaklar, galeriyi çevreleyen tonoz tüpünün kemer çıkıntılarıyla hareketlendirildiğini ve böylece mukavemetinin de arttırıldığını göstermektedir (fig. 3)²⁹. Diğer taraftan analemma duvarının güneyinde dükkan sıralarının varlığı ilk kez ortaya çıkarılmıştır (fig. 4)³⁰. Bu dükkanlar, tiyatroya gelenlerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak yapılmıştır. Tiyatrolarla ilişkili dükkanlar Side Tiyatrosu'nda³¹ girişin iki yanında, Pisidia Antiokheia'sı Tiyatrosu'nda³² ise tiyatronun yanından geçen cadde kenarında analemma duvarına yaslanır şekilde sıralanmıştır.

²⁵ Matematiksel oranlar hakkında bkz. Lepik 1949.

²⁶ Ferrero 2007, 17 vd., Fig. e-f, Tav. V-XVI, XXI-XXIII; Ferrero 1974, Tav. V; Ferrero 1990, Lev. V; Sear 2006, 338-339, Plan 334; Yegül 2006, 150; D'Andria 2003, 148, Res. 130; D'Andria 2007, Fig. 10.

²⁷ Kadioğlu 2006,163; Sear 2006, 345-346, Plan 346.

²⁸ Alanyalı 2005, 1, Resim 2; Sear 2006, 371-372, Plan 391.

²⁹ Tonozlu duvar önünde yer alan in situ ayağın genişliği 0.83m, kalınlığı ise 0.75mdir. Aspendos Tiyatrosu'nda da benzer uygulama mevcuttur (Bkz Bieber 1961, 208-210, Fig.700-706; Chase 2002, 91).

³⁰ Kazı çalışmalarında açığa çıkarılan ve analemma duvarından girişi olan M1 no.lu dükkanın, kapı söveleri ve 1.20m genişliğindeki eşik taşı yerindedir. Dükkan ebatları 3.40x3.30m olup, güney batısında, batıdaki M2 no.lu dükkana geçiş kapısı, doğusunda ise tezgah nişleri bulunur. Bu dükkanın doğusunda ise analemma duvarı ile tiyatroya ulaşan yolun kesitiği alanda apsisli bir mekan daha yer alır. Bu mekanın duvarı mermer, tabanı ise opus sectile tarzı mermer döşemeyle kaplanmıştır. Olasılıkla bu apsisli mekan bir şapel-kiliseye ait olmalıdır. Özellikle apsis tabanının biraz yükseltilmiş olması da bu görüşü desteklemektedir. Alanda yapılan kazılarda ele geçen L.10.KT.A.S.04 buluntu numaralı bronz sikke, Theodosius I (M.S. 379-395)'e aittir (Bkz. Sear 1988, 4186). Apsis yönü kuzeye bakmaktadır. Ancak M.S. 375 yılında Papalık Nizamnamesi ile kilise düzenlemelerinde alınan karara kadar kilise yönleri farklı olarak yapılmıştır (Bkz. Gregory 2008, 73). Diğer taraftan M1 no.lu mekanda ele geçen haçlı parapet babası da apsisli mekanın şapel-kilise olduğunu güçlendiren diğer bir veridir. Bu durumda kilise M.S. 375 yılı nizamname-sinden önce yapılmış olmalıdır. Şapel-kilisenin yapılmasıyla birlikte apsisin batı bitişiğinde yer alan dükkan, ayin için hazırlık odasına dönüştürülmüş olmalıdır.

³¹ Mansel 1978, 194-196; Sear 2006, 377, Plan 401.

³² Taşlıalan 1998, 330-331, Plan 1-2, Res. 2ab-3ab, 7ab.

Hipodomik planda düzenlenen antik kentte, Suriye Caddesi'nden kuzeye ayrılan ve Tapınak A, Doğu Sokağı olarak adlandırılan ara sokağın kuzey sonunun, direkt olarak tiyatronun analemma duvarı ve üst gezinti diazoması ile bağlantılı olduğu da ilk kez kazı çalışmalarıyla ortaya çıkarılmıştır (fig. 1, 4, 22). Bu şimdilik tek Kuzey Tiyatrosu'nda görülen farklı bir uygulamadır.

Tiyatronun üst örtüsüyle ilgili olarak somut kalıntılara ulaşılmamış olsa da doğu tarafta güneşten koruyan ve ses yankılanmalarını önleyen tente-perde iplerinin bağlandığı direklerin geçki blokları (velarium-velum) yer alır³³. Ayrıca oturma basamakları üzerinde de seyircileri güneşten korumak için yapılmış seyyar tente direk delikleri görülebilmektedir (fig. 5)³⁴.

Alt ve üst caveayı birbirinden ayıran diazoma, alt caveanın ilk basamağı sonu dahil 3.60m genişliğindedir. Diazoma orthostatları, plaster çıkıntılarla hareketlendirilmiştir³⁵. Mermer kaplama olan diazoma döşemelerinde ise zaman içinde oluşan depremlere bağlı kuzeye doğru kaymalar oluşmuştur³⁶. Bu alandaki çalışmalarda alt caveanın en üstünde yer alan oturma sıralarının arkasına gelecek şekilde ve bu yönde diazomayı da sınırlandıran parapet oturma kanalları açığa çıkarılmıştır³⁷. Ayrıca belirli aralıklarla üst caveaya geçişi sağlayan merdivenlerin varlığı, orijinal iki basamağın ortaya çıkarılmasıyla tespit edilmiştir³⁸. Üst cavea ile diazomayı ayıran

³³ Aspendos ve Limyra tiyatrolarında velum direkleri geçki alanları için bkz. Ferrero 1990, 90-91, 142-143, Res. 192-194. Pompeii Büyük Tiyatrosu'nun tente-perde örtüleri (velum) için bkz. Carpiacci 2004, 86-87. Küçük bir yapı olan İspanya Segóbriga antik kenti tiyatrosu için ise sahne üstü rekonstrüksiyonu, sundurma çatı olarak düşünülmüştür (Bkz. Abascal – Gorbea – Cebrián 2007, 10-11, 30-31). Velum hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ferrero 1990, 142-143, Res. 191-194; Ferrero 1974, 132-133.

³⁴ Tiyatronun doğu tarafında M.S. 5. yy.ın başında yapılan sur duvarlarında tekrardan kullanılan velum direklerinin yerleştirildiği dikdörtgen bloklar (185x78x71cm, dairesel direk geçki bölümlerinin derinliği 36cm, çapı ise 39.5cm'dir) görülebilmektedir. Ayrıca oturma basamaklarında parçalı tentelerin yerleştirildiğini gösteren batıdan doğuya doğru alt cavea 9. kerkiste aşağıdan yukarı doğru birinci ve ikinci oturma sıralarında 0.12 ve 0.16m çaplarında güneşten koruyan tente iplerinin bağlandığı delikler açığa çıkarılmıştır. Ayrıca Limyra, Rhodiapolis ve Antiphellos tiyatrolarındaki bloklar üzerine açılmış delikler için bkz. Ferrero 1990, 143, Res. 121, 194; Ferrero 1974, 84, 133, Fig. 121, 194; Ferrero 1969, 165, 168, Fig. 240-241; Borchhardt 1999, 103, Res. 42.

³⁵ Diazomada bulunan orthostatların alt bloklarının yüksekliği 1.30m (tamamı 1.85m) genişliği 1.22m, kalınlığı 0.26m'dir. Mermer plaster 0.75m yüksekliğinde, 0.20m genişliğinde ve 0.15m derinliğindedir.

³⁶ Diazoma döşemesi 0.90m uzunluğunda, 0.45m genişliğinde ve 0.15m kalınlığındadır.

³⁷ Parapet oturma kanallarının genişliği 0.12m, derinliği 0.3m'dir.

³⁸ Taç bloğu ile birlikte yükseklik 1.85m, in situ basamak bloğu uz. 0.70m, gen. 0.40m, kal. 0.23m'dir.

orthostatların taç kısmı ile birlikte yüksekliği göz önüne alındığında, geçişler olasılıkla 6 basamaklı merdivenlerle sağlanmış olmalıdır.

Diğer taraftan alt cavea ile orkestra podyumu arasında yer alan gezinti alanı ilk kez ortaya çıkarılmıştır (fig. 6-7)³⁹. Orkestra podyumu üzerinde yer alan bu gezinti alanı, seyirci dolaşımının daha iyi sağlanması ve derin olan orkestraya düşme olasılığına karşı güvenli oturma mesafesi oluşturulması gibi amaçlara hizmet etmektedir⁴⁰. Ayrıca bu alanda özel oturma locaları da olabilir, ancak kazısı tam olarak yapılmadığından bunu destekleyecek herhangi bir bulgu henüz ele geçmemiştir⁴¹.

Orkestra podyumu ve zemini hakkında verilere ulaşmak üzere yapılan çalışmalarda, zeminde traverten döşemeli geç dönem düzenlemesi ile farklı ölçülerdeki travertenden yapılan orkestra podyum blokları da ilk kez açığa çıkarılmıştır (fig. 6-8)⁴². Podyum bloklarının tüm yüzeyine yayılmış olan kalker tabakası ve suyu sızdırmamak amacıyla yapılan pembe sıva kalıntıları tespit edilmiştir. Bu da tiyatronun su oyunları (kolymbethra) için kullanıldığını gösteren kesin veridir (fig. 8)⁴³. Orkestranın zeminindeki çalışmalarda ise çift kademeli yapılmış sıkıştırılmış kireç harç ve çay taşlarından oluşan blokajlı zemine ulaşılmıştır (fig. 6-7). Blokajın çift kademeli yapılmasıyla hem suyun sızması önlenmiş, hem de dayanıklılığı artırılmıştır. Ayrıca blokaj ile aynı koddan traverten bloklar da açığa çıkarılmış

³⁹ Gezinti alanının yükseltilmiş blokajlı bölüme kadar genişliği 2.75m, toplamda orkestra podyum bloklarından kerkisteki son ayak koyma bloğuna kadar olan genişlik ise 4.25mdir.

⁴⁰ Benzer şekildeki uygulamalar için bkz. Hierapolis Tiyatrosu (Ferrero 2007, Tav. IV-VIII, XXI, Fig. 38, 58; Ferrero 1990, Lev. V; Ferrero 1974, Tav. V; Chase 2002, 117), Aphrodisias Tiyatrosu (Chase 2002, 118), Milet Tiyatrosu (Krauss 1973, Abb. 9-10, 12, 28, 63, 122; Chase 2002, 36), Nysa (Sear 2006, 346-347, plan 346; Chase 2002, 124), Magnesia ad Maeandrum (Chase 2002, 125).

⁴¹ Benzer uygulama Hierapolis Tiyatrosu'nda da yer alır. Bkz. Ferrero 2007, Tav. IV-VIII, XXI, Fig. 3, 15, 21-22; Ferrero 1990, Lev. V; Ferrero 1974, Tav. V; D'Andria 2003, 148, 150, Res. 130-131, 134; Sear 2006, 338-339, Plan 334; Chase 2002, 117.

⁴² Podyum yüksekliği 2.70m, genişliği 0.48m olup, taç bloğu ile birlikte yükseklik 3.00myi bulmaktadır. Bu şekilde yapılan düzenleme ile suyun dalgalanmasıyla meydana gelebilecek taşmalar da önlenmiştir. Kentte benzer uygulama Septimius Severus Nymphaeumu (A Nymphaeumu) havuzu içindeki kornişli havuz taç bloklarında da görülür. Bkz. Şimşek 2007a, 149, Res. 55e, 55i; Şimşek 2006, 420, Res. 1, 5.

⁴³ Tiyatrolarda su oyunları için yapılan düzenlemeler için bkz. Ferrero 1990, 72, 162-163. Hierapolis, Myra, Side, Milet ve Efes Tiyatroları'ndaki uygulama için bkz. D'Andria 2003, 151; Ferrero 1993, 146-147, 154, 162-163. Kuzey Tiyatrosu'nda, Sagalassos, Selge, Rhodiapolis gibi tiyatrolarda yazıt ve kabartmalarla tespit edilen (bkz. Ferrero 1990, 155-161) gladyatör-venationes oyunlarının yapıldığını gösteren henüz bir bulguya rastlanmamıştır.

olup, blok üzerine açılmış geçki deliği (0.20x0.28m), su oyunları ile bağlantılı olabilir. Gerek orkestra tabanındaki dikdörtgen kesitli traverten bloklar, gerekse çay taşı blokaj, orkestradaki M.S. 5–7. yy. arasındaki geç dönem düzenlemeleriyle ilgilidir. Orkestra zemininin açığa çıkarılmasının ardından, analemma ile orkestra zemini arasındaki kod farkı 27.53m olarak ölçülmüştür.

Tiyatronun sahne binasında ise sadece temizlik çalışmaları yapılmıştır. Sahne binasının tek sıra traverten blokları görülebilmektedir ve Erken Bizans Dönemi'nde (M.S. 5. yy. başında) Side Tiyatrosu'nda⁴⁴ olduğu gibi sur duvarı olarak kullanılmıştır. Prosceniumda merkezde yer alan apsis, scaenae fronsun düz olarak planlanmadığını göstermekte ve ortasında bir geçiş yer almaktadır. Bu plan şeklinin yakın uygulamalarını Anadolu'da; Aizanoi, Milet, Pessinus tiyatrolarında⁴⁵, Anadolu dışında; İtalya'da Bovillae, Herculaneum, Pompeii, Tibur Latin, Urbs Salvia, Iguvium, Volaterrae tiyatrolarında⁴⁶, Balkanlarda Salonae ve Virunum tiyatrolarında⁴⁷, Vienna Tiyatrosu'nda⁴⁸, İspanya'da Carthago Nova, Sagantum tiyatrolarında⁴⁹, Augusta Merida (Emerita)⁵⁰, Arausio⁵¹ ve Arelate⁵² tiyatrolarında, Kuzey Afrika'da Carthago, Leptis Magna, Sabratha, Sufetula, Thubursicu Numidarum, Thugga, Lyttus tiyatrolarında⁵³, İsrail'de Caesarea Maritima, Scythopolis tiyatrolarında⁵⁴, Suriye'de Bostra, Apamea ve Palmyra tiyatrolarında⁵⁵ görmek mümkündür.

Tiyatronun sahne düzenlemesiyle ilgili mimari blokların bir bölümü orkestraya yayılmış durumdadır. Bunlar yivli, yivsiz sütun tamburu parçaları, arşitrav-friz blokları, paye başlıkları, rozet motifli tavan kaseti, profilli-profillsiz mimari blok parçalarıdır (fig. 9-10). Orkestrada yapılan

⁴⁴ Benzer uygulama için bkz. Mansel 1978, 210; Chase 2002, 95.

⁴⁵ Sear 2006, 326, 343-344, 363-364, Plan. 316, 342, 377; Ferrero 1990, 147-148, Res. 197.

⁴⁶ Sear 2006, 121, 124, 130-131, 140, 158-159, 160, 170-171, Plan 5, 12, 22, 32, 61, 63, 79; Chase 2002, 486.

⁴⁷ Sear 2006, 256, 258, Plan 220, 223.

⁴⁸ Sear 2006, 252, Plan 217, Pl. 76.

⁴⁹ Sear 2006, 267, 269, Plan 235, 238.

⁵⁰ Bieber 1961, 202, Fig. 680-684; Sear 2006, 264-265, Plan 230.

⁵¹ Sear 2006, 245-246, Plan 208.

⁵² Small 1983, 56, 62; Sear 2006, 247-248, Plan 209; Chase 2002, 223.

⁵³ Sear 2006, 277-278, 281-287, 298-299, Plan 251, 255, 257, 259-261, 276, Pl. 83-86, 89-90.

⁵⁴ Sear 2006, 302-303, 306-307, Plan 280, 285; Chase 2002, 170.

⁵⁵ Sear 2006, 308-309, 317-318, 321-322, Plan 288, 304, 310, Pl. 98-101, 111.

çalışmalarda açığa çıkarılan arşitrav-friz bloğu Antoninler Dönemi'ne (fig. 9)⁵⁶, sahne apsisinin güneyinde bulunan köşe Korinth başlığı ise Geç Hadrian-Erken Antoninler Dönemi'ne tarihlenebilir⁵⁷. Sahne düzenlemesiyle ilgili verilere net olarak ulaşılmamış olsa da 18. yy.ın sonlarına doğru yapılan çizim, İonik düzenlemenin varlığına işaret etmektedir. Bununla ilgili olarak alanda yerinde bir adet İonik düzenli paye başlığı (fig. 10) ve yıkıntı içinde yine İonik düzende başlık parçaları görülmektedir. Başlık tipi, Erechteion Tapınağı'nda⁵⁸ da görüldüğü gibi olup, bu özellikle Kuzey Tiyatrosu'nda Hadrian Dönemi Klasistiğini yansıtmaya açısından önemlidir. Sahne binası ile ilgili verilerin azlığı nedeniyle, cephe düzenlemesi ve yapıdaki evreleri tespit etmek şimdilik güçtür.

Sahne binası ve cavealarla bağlantılı olan doğu ve batı parados geçişleri, izodomik kesme traverten bloklardan yapılmış olup, bir bölümü ayaktadır (fig. 11-12⁵⁹). Doğu parados duvarının dayanıklılığını arttırmak için en alt sıradaki bloklar, ana duvardan 0.14m dışa çıkıntılı yapılmıştır ve bu sırada yer alan bazı bloklar üzerinde taşıcı işareti "A" (alpha) yer alır. Bu alandaki çalışmalarda sıkıştırılmış topraktan oluşan zemine ulaşılmış, ancak orijinal zeminle ilgili bulguya rastlanmamıştır. Batı parados geçişinde ise cavea ile parados arasındaki mesafe, 3.71m olarak ölçülmüş ve geçiş basamaklarının bir bölümü açığa çıkarılmıştır. Burada parados tonozu ile diazomanın aynı hizada olmamasının nedeni ise depremler sonunda doğu yönünde kaymaya bağlıdır (fig.10-11, 21-22). Özellikle bu cephedeki oturma basamaklarında da bu kaymalar rahat bir şekilde izlenebilmektedir.

⁵⁶ Ferrero 1990, 164, Res. 226; Ferrero 1974, 151, Fig. 226.

⁵⁷ Tiyatronun scaenae frons cephesine ait olan Korinth başlığında tektonik bir yapı oluşturan kalathos üzerinde; alt sıra akanthus yaprakları kalathos tabanından başlamakta, üst sıra akanthus yaprakları uzun saplarla yukarıya doğru yükseltilmiştir. Üst yaprak sırası arasına yerleştirilen kanallı sapları yuvarlak formu ve belirgin bir biçimde işlenmiştir. Akanthus yapraklarında kanallar derince oyulmuş, yapraklar dışa doğru plastik olarak açılmıştır. İnce ve derin damarlar, yuvarlak bitimli yaprak uçlarına dek uzatılırken, yaprak dışı aralarının ayrıntılı biçimde derince oyulması ile ışık-gölge etkisi belirginleştirilmiştir. Akantus yapraklarının aralıklı yerleştirilmesi nedeniyle yapraklar arasında geniş ve boş taş yüzeyleri görülmektedir. Korinth başlığında altta taban bileziğinin olmayışı yaprakların durumu ve yapraklar arasında yer alan atkılar nedeniyle, dönemsel özellikleri yansıtan başlıklara örnek olarak; Hierapolis Agorası Stoa Bazilika (Rossignani-Sacchi 2007, 384-393, Fig. 24, 26-30); Sagalassos Antoninus Pius Tapınağı (Vandeput 1997, 72-73, 172, pl. 26.2-4), Aphrodisias Hadrian Hamamı (Vandeput 1997, 72-73, pl. 75.1) ve İsrail'de bulunan Geç Hadrian-Erken Antoninler Dönemi'ne tarihlenen başlıklar verilebilir (Fischer 1990, 29, 31-34).

⁵⁸ Robertson 1943, 130-134, Fig. 55, Pl. Va; Sperti 2000, 86-87.

⁵⁹ En sağlam kalabilen doğu parados duvarının toplam yüksekliği 3.98m, genişliği 0.90mdir.

Tiyatronun genelinde ve oturma basamakları üzerinde yapılan çalışmalarda, oturma bloklarının farklı ölçülerde olduğu tespit edilmiştir⁶⁰. Bu durum, blokların dönemler içinde sürekli tıraşlanarak kullanılması, diğer taraftan bazı blokların işçiliklerinin bitirilmemesi⁶¹ (fig. 13) ve yer yer devşirme mimari blokların da kullanılmış olmasıyla açıklanabilir (fig. 14). Özellikle batıda Buldan İlçesi'ne doğru uzanan fay hattının tiyatrodan geçmesi nedeniyle, dönemler içinde meydana gelen deprem izleri ve buna bağlı olarak yapılan imar faaliyetleri yapıda takip edilebilmektedir (fig. 7, 11)⁶².

Diğer taraftan tiyatrodaki M.S. 7. yy.ın başından, 1990 yılına kadar devam eden yoğun tahribatlar açıkça görülebilmektedir. Özellikle alt caveadaki blokların çoğu taşınarak tekrar kullanılmış⁶³ ya da yerlerinden sökülerek parçalanmış olup, orkestra içinde ele geçen Osmanlı Dönemi sarıklı mezar taşı parçasından da anlaşılacağı üzere, bunlar farklı amaçlar için kullanılmıştır⁶⁴.

Kuzey Tiyatrosu oturma bloklarının geneline bakıldığında; blokların topografyadan faydalanılarak oyulan cavea alanı içerisinde direk toprak üzerine oturtulduğu ya da terazilemek için altına traverten moloz, moloz taş+çay taşı+kiremit+kireç harçtan oluşan blokajın yapıldığı tespit edilmiştir (fig. 15). Özellikle üst caveanın batı sınırında yer alan uç kanat bloklarında, topografyaya uyum sağlamak amacıyla yapılmış moloz taş blokaj yoğun şekilde görülmektedir. Diğer taraftan dik eğimli cavea alanında oturma bloklarının kaymaması için, ön-alt kısımlarına geçkili setler yapılarak üste konan blok, buraya bindirilmiştir (fig. 15, 17-18).

⁶⁰ Toplamda 2679 adet blok açığa çıkarılmış olup, oturma bloklarının ölçüleri ortalama olarak 0.35x0.65x0.60m ile 0.40x0.75x1.50m arasında değişiklik göstermektedir. İn situ oturma bloklarının en büyüğü 2.57x0.86x0.62m, en küçüğü ise 0.39x0.55x0.41m ölçülerindedir.

⁶¹ Tiyatrolar sürekli kullanılan yapılar olduğundan, benzer uygulamalar Magnesia Theatronu'nda da görülür. Bkz. Bingöl 2005, 65a-c, 148,152a-e; Bingöl 2004, 105, Res.162; Bingöl 1998, 83, Res. 111.

⁶² Depreme bağlı olarak oturma bloklarında, dalgalı olarak sıraların bozulması ve orkestraya doğru kaymalar yoğun olarak görülebilmektedir. Bölge; M.S. 1. yy. ile M.S. 9. yy. arasında sarsıcı depremlerle karşılaşmıştır. Bkz. Guidoboni 1994, 174-175, 188-190, 194-195, 239-240, 254-255, 306, 349-350, 409-413. M.Ö. 47, 27, M.S. 494 ve M.S. 6. yy.daki yıkıcı depremler için bkz. Malay 2000, 37-39; Ozansoy 1996, 56. Kentte yeni tespit edilen M.S. 3. yy. in sonu 4. yy.ın başına tarihlenen deprem için bkz. Şimşek-Ceylan, 2003, 151-156, Plan 3, Resim 1-3.

⁶³ 2009 Tapınak A, geç dönem mekânlarının kazısında olasılıkla Kuzey Tiyatrosu'na ait oturma basamaklarının devşirme malzeme olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

⁶⁴ Davis 2006, 73; Texier 2002, 278, 383-385.

Tiyatronun oturma basamaklarının yapılışında detayda bazı farklılıkların olduğu göze çarpmaktadır. Özellikle üst caveada yer alan bir basamakta olduğu gibi, bazı aslan ayaklı oturma bloklarında ince işçilikler bitirilirken, bazıları taslak olarak bırakılmıştır. Diğer kerkideslerde aslan ayaklarının görülmemesi, buranın özel bir alan olduğunu ortaya koymaktadır (fig. 16-17)⁶⁵.

Oturma bloklarının ön tarafında yer alan ve iç bükey girinti yapan kaval profillerinin de iki farklı tipte işlendiği anlaşılmıştır. Birinci tipte oturma sıralarında kaval profil daha derin iç bükey yaparken, ikincisinde bu profil daha yüzeysel işlenmiştir (fig. 18). Ayrıca bazı oturma bloklarında ayak koyma ve oturma bölümleri arasındaki sınır kazınarak belirginleştirilirken, bazılarının düz ve bazılarının ise kaba bırakılması, zaman içindeki tamiratlarla ilişkilidir (fig. 13, 18-19).

Geçiş krepisleri de oturma bloklarında olduğu gibi ya yerlerinden sökülerek taşınmış ya da orkestraya kaymıştır. Her oturma bloğuna iki krepis denk gelecek şekilde yapılan düzenlemede, son oturma basamaklarında yer alan bant süslemeli profiller ve blokların yan köşelerindeki girintiler göz önüne alınarak, ara geçişlerin tam yerleri tespit edilebilmiştir (fig. 11, 13, 21-22)⁶⁶. Işımsal düzenlenen merdiven geçişlerinin genelindeki düzenlemeye bakıldığında; topografya göz önüne alınarak yer yer geçiş basamaklarının oturma basamağıyla birleştirildiği görülmüştür. Ayrıca fay üzerinde yer alan yapıda, tamamen boş geçiş basamakları yapmak yerine, topografyaya bağlı olarak altta 6, yukarı doğru çıkıldıkça her 3 basamakta bir caveanın statik yapısını arttırmaya yönelik olarak, basamaklar ile oturma bloğunun bağlantılı yapıldığı görülür (fig. 13).

Kuzey Tiyatrosu'nun oturma basamaklarının hemen hemen hepsinde numaralandırma ve oturma sıralarının esnaf örgütü, dernek ya da sülalelere ait olduğunu gösteren Grekçe harfler ve kelimeler yer almaktadır (fig. 19-20)⁶⁷. Oturma bloklarındaki yazıtlardan bazıları tiyatrodaki yapılan imar

⁶⁵ Ferrero, bu uygulamanın Geçiş Dönemi'nde ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde yaygın olduğundan bahsetmektedir. Bkz. Ferrero 1990, 80.

⁶⁶ İn situ geçiş alanlarındaki krepisler, ortalama 0.75m genişliğinde, 0.38m derinliğinde ve yaklaşık 0.30-0.38m yükseklikindedir.

⁶⁷ Şimşek 2007a, 213. Yapılan çalışmalarda mevcut oturma basamaklarının tamamı temizlenmiş ve üst caveada 709, alt caveada ise 49 olmak üzere, toplam 758 adet yazıt belgelenmiştir. Bu yazıtlar Epigraf Prof.Dr. F. Guizzi tarafından çözülmüştür. Oturma blokları üzerindeki yazıtlar hakkında genel bilgi için bkz. Ferrero 1990, 139-140. Ayrıca Hierapolis, Aphrodisias Tiyatroları

faaliyetlerinden dolayı, üst üste ve düzensiz bir yazı karakteri göstermektedir. Bu durum, bir dönem belli bir zümre, dernek ya da sülaleye ait olan bazı oturma bölümlerinin, daha sonra bir başka topluluğa tahsisine ilgili olmalıdır (fig. 19)⁶⁸.

Oturma basamakları üzerinde yer alan ve resmi ifadeleri içeren yazıtlar, daha düzenli ve özenlidir. Bunlar içinde “ΤΡΑΠΕΖΟΠΟΛΕΙΤΟΝ” ve “ΕΡΓΑΚΙΑΚΟΡΘΟΚΟΥΡΩΝ” gibi yazıtlar önemlidir (fig. 18-20). Bu durum, Kuzey Tiyatrosu’nda Trapezopolisliilere, çevrede yer alan diğer kentlere (Attouda, Hierapolis gibi) ve bazı dernek üyelerine ayrılmış özel loca yerlerinin olduğunu göstermektedir. Laodikeia’nın bölgede önemli bir metropol kent olduğu göz önüne alındığında; Kuzey Tiyatrosu’nda, Lykos Vadisi kentlerinin birlik toplantılarının da yapıldığı ortaya çıkmaktadır⁶⁹. Tiyatroda bugüne kadar yapılan epigrafik çalışmalar, Hierapolis Tiyatrosu ve kentin bazı yapılarına finansal destek sağlayan Erguvani Yün Boyacıları⁷⁰ birliğinin ana merkezinin Hierapolis’te değil, Laodikeia’da olduğunu ortaya koymuştur. Çünkü bu birlik sadece Laodikeia’da değil, Hierapolis’te de bazı yapıların finansını karşılamıştır. Ayrıca oturma basamakları üzerinde şarap üreticilerine, Aristokles, Varus, Paulinus gibi kişi ve konsül üyelerine ayrılmış özel koltukların varlığı da ilk kez tespit edilmiştir.

Batı Tiyatrosu’nda⁷¹ olduğu gibi, oturma bloklarının kaval profili üstünde yer alan alınlıkların sağlam kalabilenlerinde, alınlık boyunca devam eden Grekçe yazıtlar bulunur. Bunun dışında basamakların kaval profillerinde bulunan ve sayıları 1 ve 3 arasında değişen harflerin bir kısmı ise taşçı işaretleridir.

Tiyatronun kullanım evrelerine ilişkin olarak, bazı oturma bloklarında İmparator I. Justinianus (M.S. 527–565) Dönemi’ne tarihlenen christogramların ve haçların yer alması, yapının Erken Bizans Dönemi’nde hala

ile Aphrodisias Stadyumu’ndaki yazıtlar için bkz. Ritti 2006, 33, 115-118; Chaniotis 2009, 201, Res.1-2; Welch 1998, 561-563.

⁶⁸ Şimşek 2007a, 213. Özel seyirci yerleri ve dernekler için bkz. Corsten 1997, 74-78, n. 29-35. Laodikeia’daki tekstil örgütleri için bkz. Ertekin 2007, 33-34, 39.

⁶⁹ Tiyatrolar, yarışma ve gösteriler için değil aynı zamanda kent toplantılarında olduğu yapılar arasındadır. Bkz. Ferrero 1990, 129. Aphrodisias Tiyatrosu’nun politik fonksiyonu hakkında bkz. Roueché 1991, 102.

⁷⁰ D’Andria 2003, 149, 154; D’Andria 2001, 111; Ritti 2006, 121.

⁷¹ Hierapolis Tiyatrosu’ndaki benzer uygulama için bkz. Ritti 1985, 118-122, Tav. 18-19, 20.b.

faal olduğunu göstermektedir. Özellikle bir kısım oturma bloklarının kaval profillerinde kazıma ile yapılmış haçlar ile üst üste yazılmış ve geç dönemlere tarihlenen harf karakterlerinin varlığı, tiyatronun M.S. 2. yy.dan 7. yy.a kadar kullanım gördüğünü net ortaya koymaktadır. D.D.B. Ferrero, konuyla ilgili tiyatrodaki sima bloğu üzerinde yer alan bezemeden yola çıkarak bloğu, M.S. 7. yy.a tarihlemiş ve bloğun yapının son kullanım evresine işaret ettiğinden söz etmiştir⁷². Söz konusu blok, alt caveanın batısında kaymış durumda olup, üst profilinde yer alan stilize yapılmış bitkisel bezemenin bir bölümü görülebilmektedir.

Genel Değerlendirme

Laodikeia Kuzey Tiyatrosu, özellikle Roma İmparatorluk Dönemi'nde kent nüfusunun ve zenginliğinin artmasıyla birlikte yapılan ikinci tiyatro olarak, kültüre ve sanata verilen önemi yansıtmaktadır. Kuzey Tiyatrosu'nda yapılan çalışmalar, yapının Geç Roma İmparatorluk Dönemi'nden itibaren önemini hızlı bir şekilde kaybettiğini ve M.S. 4.-5. yy.da birçok değişiklikler yapılarak kullanılmaya devam edildiğini ortaya koymaktadır⁷³. Hızla yayılan Hıristiyanlık, tiyatro oyunlarına birçok kısıtlamalar getirmiş, oyunculara iyi gözle bakılmaz olmuş (özellikle bayan oyuncular) ve bunlara bağlı olarak tiyatrolar gözden düşmüştür⁷⁴.

Tiyatro yüksekliği ve kalıntıları göz önüne alındığında; sahne binasının üç katlı olduğu düşünülebilir. Kuzey Tiyatrosu, gösteri, oyunlar ve festivallerin dışında, bölge kentlerinin toplandığı bir yapı olma özelliğini de taşımakta olup, yapı su oyunları (kolymbethra) için de kullanılmıştır. 2010 yılı kazı çalışmalarında yeni bir özellik olarak, Kuzey Tiyatrosu'nun güney analemma duvarıyla bağlantılı dükkânların varlığı tespit edilmiştir. Ayrıca Suriye Caddesi'nden ayrılan ve Tapınak A'nın yanından kuzeye ulaşımı sağlayan ara yol, direkt olarak analemma duvarını ile üst gezinti alanına bağlanmıştır. Bu da tiyatroda görülen farklı bir özelliktir.

Hellenistik gelenekte, Roma tiyatrosu tipinde doğal alana oyularak yapılan Kuzey Tiyatrosu'nu, İmparatorluk Dönemi öncesine tarihleyebilecek, şimdilik herhangi bir veriye ulaşılamamıştır. Bu nedenle yapının ilk inşa

⁷² Ferrero 1990, 164, Res. 227; Ferrero 1974, 151, Fig. 227.

⁷³ Ferrero 1990, 162-163.

⁷⁴ Ferrero 1990, 172-175.

evresinin Geç Hadrian Dönemi'nde başladığını ve Erken Antoninler Dönemi'nde bitirildiğini söylememiz yanlış olmaz.

Yapı, Erken Severuslar, Diocletianus (M.S. 284–305) ve Erken Bizans Dönemi'nde (M.S. 494 yılı depremi arkasından) tamir edilerek sürekli kullanılmıştır⁷⁵. Tiyatroların oturma basamakları oyulan doğal zemin üzerine yerleştirildiğinden, depremlerden büyük zarar görmüştür. Tiyatroların basamaklarında ortaya çıkarılan yazıtlar, kentin ileri gelenleri, Erguvani Yün Boyacıları birliği, esnaf loncaları ve birlik yönetimi ile ilgili birçok verinin elde edilmesini ilk kez sağlamıştır.

M.S. Erken 5. yy.ın başında yapılan sur duvarları; Batı Tiyatrosu'nun kuzeybatı analemması, Kuzey Tiyatrosu'nun kuzeydoğu analemması ve sahne binası üzerinden geçirildiğinden, yapılar surların bir parçası olma görevini üstlenmişlerdir. Tiyatro, ihtiyaç ve depremlerden dolayı onarılarak, M.S. 7. yy.ın başına kadar sürekli kullanılmış, bu dönemden sonra ise 1990 yılına kadar taş ve kireç ocağı olarak tahrip edilmiştir.

İleriki yıllarda Kuzey Tiyatrosu'nda devam edecek çalışmalarla, paradolar ve sahne binalarındaki dolgu toprağın temizlenmesinin ardından, buradaki düzenlemelerle ilgili yeni verilere ulaşılabilecektir.

---

⁷⁵ Depremlerin Laodikeia tiyatrolarına yaptığı etkiler için bkz. Kumsar vd. 2009, 85-87, Fig. 24.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Abascal – Gorbea – Cebrián 2007
Abascal J. M. – Gorbea M. A. – Cebrián R., Segóbriga, Enero-Madrid.
- Alanyalı 2005
Alanyalı, H.S., “Patara Tiyatrosu 2004 Çalışmaları”, *Anadolu/Anatolia* 29, 1-12.
- Anderson 1897
Anderson, J.G.C., “A Summer in Phrygia: I”, *JHS*, XVII, 396-424.
- Antiquities of Ionia 1797
N. Revett et al., *Antiquities of Ionia II*, London.
- Bean 1980
Bean, G.E., *Turkey Beyond The Maeander, An Archaeological Guide* (second edition), London.
- Bejor 2000
Bejor, G., “Per Una Ricerce Di Laodikea Ellenistica”, *Laodikea Di Frigia*, I, 15-23.
- Belke – Mersich 1990
Belke, K. – Mersich, N., *Phrygien Und Pisiden*, TIB 7 (Denkschr. ÖAW. phil. hist. Kl.211), Wien.
- Bieber 1961
Bieber, M., *The History of The Greek and Roman Theater*, New Jersey.
- Bingöl 1998
Bingöl, O., *Menderes Magnesiası*, Ankara.
- Bingöl 2004
Bingöl, O., *Arkeolojik Mimari’de Taş*, İstanbul.
- Bingöl 2005
Bingöl, O., *Menderes Magnesiası Theatron*, *Magnesia ad Meandrum Monografileri* 1, İstanbul.
- Borchhardt 1999
Borchhardt, J., *Limyra Zemuri Taşları* (Çev. G. Yümer), İstanbul.
- Buckler – Calder 1939
Buckler, W. H. – Calder, W. M., *Monuments and Documents from Phrygia and Caria*, MAMA VI, Manchester.
- Büyükkolancı 2007
Büyükkolancı, M., “Laodikeia ve Hierapolis Hamamlarının Kazı Sonuçlarına Göre iki Kentin Son Dönemleri”, *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu* 2, 51-56.
- Carpiceci 2004
Carpiceci, A.C., *Pompeii, 2000 years ago and today*, Napoli.
- Chandler 1769
Chandler, R., *Ionian Antiquities, Ruins of Magnificent and Famous Buildings in Ionia*, London.
- Chaniotis 2009
Chaniotis, A., “Grafitiler ve Aphrodisias’ın Toplumsal Tarihi”, *Aphrodisias’tan Roma Portreleri*, 201-215.
- Chase 2002
Chase, R.G., *Ancient Hellenistic and Roman Amphitheatres, Stadiums, and Theatres*, Portsmouth.
- Corsten 1997
Corsten, T., *Inschriften Griechischer Städte aus Kleinasien Band 49, Die Inschriften von Laodikeia am Lykos Teil 1*, Bonn.
- D’Andria 2001
D’Andria, F., “The Evolution of Hierapolis of Phrygia”, *Urbanism in Western Asia Minor* (Ed. D. Parrish), 97-115.

- D'Andria 2003 D'Andria, F., Hierapolis (Pamukkale), Arkeoloji Rehberi, İstanbul.
- D'Andria 2007 D'Andria, F., "Tearto (Regio VII)-Interventi e progetti", Hierapolis di Frigia I Le attività delle campagne di scavo e restauro 2000-2003, 145-155.
- Davis 2006 Davis, E. J., Anadolu (Çev. F. Yılmaz), İstanbul.
- Ertekin 2007 Ertekin, E., "Roma Çağında Hierapolis ve Laodikeia'da Tekstil ve Tekstil Sektöründeki Meslek Örgütleri (Ergasia'lar)", Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu Cilt 1, 31-41.
- Ferrero 1969 Ferrero, D.D.B., Teatri Classici in Asia Minor 2: Città di Pisidia, Licia e Caria, Roma.
- Ferrero 1974 Ferrero, D.D.B., Teatri Classici in Asia Minor 4: Deduzioni e proposte, Roma.
- Ferrero 1990 Ferrero, D.D.B., Batı Anadolu'nun Eskikağ Tiyatroları, Ankara.
- Ferrero 1993 Ferrero, D.D.B., "Hierapolis", Arslantepe, Hierapolis, Iasos, Kyme Scavi archeologici italiani in Turchia, 105-187.
- Ferrero 2007 Ferrero, D.D.B., Il Teatro Di Hierapolis, Il Teatro Di Hierapolis Di Frigia, Restauro, Architettura ed Epigrafia, Cenavo, 17-227.
- Fischer 1990 Fischer, M., Das Korinthischer Kapitell im Israel in Der Hellenistischen und Römischen Periode, Mainz.
- Gagniers 1969 Gagniers, J., "Introduction Historique", Laodicée Du Lycos Le Nymphée, 1-11.
- Gregory 2008 Gregory, T.E., Bizans Tarihi (Çev. E. Ermert), İstanbul.
- Guidoboni 1994 Guidoboni, E., Catalogue of Ancient Earthquakes in the Mediterranean Area up to 10th Century, Roma.
- Head 1906 Head B. von, Catalogue of The Greek Coins of Phrygia, BMC, London.
- Head 1911 Head, B. von, Historia Numorum, A Manual of Greek Numismatics, London.
- Isler 1999 Isler, H. P., "Bemerkungen Zu Kleinasiatischen Theatern Des Hellenismus", 100 Jahre Österreichische Forschungen in Ephesos, Atken des Symposions, 683-694.
- Kadioğlu 2006 Kadioğlu, M., Die Scaenae frons des Theaters von Nysa am Mäander, Forschungen in Nysa am Mäander Band 1, Mainz am Rhein.
- Krauss 1973 Krauss, F., Das Theater von Milet, Berlin.
- Kumsar vd. 2009 Kumsar, H. – Aydan, Ö. – Şimşek, C. – D'Andria, F. – Söğüt, B. – Meder, M. – Karabay, N., "Preservation of Some Ancient Cities in Aegean Region of Turkey with an Emphasis on Hierapolis, Laodikeia, Aphrodisias and Lagina", Cultural Heritage, Conservation and Communication, Papers presented at the International Symposium of Conservation Science for Cultural Heritage 2008, 40th Anniversary of National Research Institute of Cultural Heritage, 73-93.

- Laborde 1838 Laborde, L. d. A, Voyage de la Syrie et de l'Asie Mineure, Paris.
- Lepik 1949 Lepik, W., Mathematical Planning of Ancient Theatres, As Revealed in the Work of Vitruvius and Detected in Ancient Monuments, Wroclaw.
- Mansel 1978 Mansel, A.M., Side, 1947-1966 Yılları Kazıları ve Araştırmalarının Sonuçları, Ankara.
- Magie 1950 Magie, D., Roman Rule In Asia Minor to the End of the Third Century After Christ, Vol. I-II, New Jersey.
- Malay 2000 Malay, H., "Miletos Civarından İki Büyük Deprem", Milet Müzesi Yıllığı Sayı 4, 37-39.
- Ozansoy 1996 Ozansoy, E., "Malalas'ın Khronographia'sında Iustinianus Dönemi Doğa Olayları", Adayla I, 53-59.
- Plinius Naturalist Historia, V (Translated by H. Rackham), Edinburg, Reprinted 1997.
- Ramsay 1895 Ramsay, W. M., The Cities and Bishoprics of Phrygia, I, Oxford.
- Ritti 1985 Ritti, T., Fonti Letterarie ed Epigrafiche, Hierapolis Scavi e Ricerche I, Giorgio Bretschneider Editore.
- Ritti 2006 Ritti, T., Phrygia Hierapolis'i Eski Yazıtlar Rehberi, İstanbul.
- Robertson 1943 Robertson, D.S., Greek and Roman Architecture (second edition), Cambridge.
- Roueché 1991 Roueché, C., "Inscription and the later history of the theatre", Journal of Roman Archeology, Supplementary Series Number 2 (Ed. R.R.R. Smith, K.Erim), 99-108.
- Rossignani – Sacchi 2007 Rossignani, M.P. – Sacchi, F., "La Stoá-basilica dell'Agorá settentrionale (Regio I), Hierapolis Di Frigia I, Le Attività Delle Campagne Di Scavo E Restauro 2000–2003, 359-411.
- Ruge 1924 Ruge, W., "Laodikeia", RE XII.1, 722-724.
- Scardozi 2007 Scardozi, G., Ricerche topografiche e telerilevamento, Hierapolis Di Frigia I, Le Attività Delle Campagne Di Scavo E Restauro 2000–2003, 67-85.
- Sear 1988 Sear, D.R., Roman Coins and Their Values, London.
- Sear 2006 Sear, F., Roman Theatres, An Architectural Study, Oxford.
- Sevin 2001 Sevin, V., Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I, İstanbul.
- Small 1983 Small, D. B., "Studies in Roman Theatre Design", AJA Vol. 87, 55-68.
- Sperti 2000 Sperti, L., "Ricognizione Archeologica a Laodicea Di Frigia: 1993–1998", Laodicea Di Frigia I, RdA 24, 29-103.
- Strabon Coğrafya, Anadolu (Kitap: XII, XIII, XIV), (Çev. M. Pektaş), İstanbul.

Şimşek – Büyükkolancı 2006

Şimşek, C. – Büyükkolancı, M., “Laodikeia Antik Kenti Su Kaynakları ve Dağıtım Sistemi”, Adalya IX, 83-103.

Şimşek 2005

Şimşek, C., “2003 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazısı”, 26. KST I, 305-320.

Şimşek 2006

Şimşek C., “2004 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazısı”, 27. KST I, 419-434.

Şimşek 2007a

Şimşek, C., Laodikeia (Laodikeia ad Lycum), İstanbul.

Şimşek 2007b

Şimşek, C., “2005 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazısı”, 28. KST I, Ankara, 455-478.

Şimşek 2007c

Şimşek, C., “Laodikeia’dan Ladik’e Denizli”, Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu 2, 38-50.

Şimşek 2009

Şimşek, C., “2007 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazısı”, 30. KST II, 409-436.

Şimşek – Ceylan 2003

Şimşek, C. – Ceylan, A., “Laodikeia’da Tespit Edilen Bir Deprem ve Diocletianus’a İthaf Edilen Bir Yazıt (Lykos Laodikeia’sı)”, Archivum Anatolicum, 147-163.

Taşlıalan 1998

Taşlıalan, M., “Pisidia Antiocheia’sı 1996 Yılı Çalışmaları”, VIII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri (7-9 Nisan 1997, Kuşadası), 323-355.

Texier 2002

Texier, C., Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi, Cilt II, (Çev. K. Y. Kopruman), Ankara.

Traversari 2000

Traversari, G., “La Situazione Viaria Di Laodicea Alla Luce Degli Itinerari Romani”, Laodicea Di Frigia I, 9-14.

Vandeput 1997

Vandeput, L., The Architectural Decoration in Roman Asia Minor, Sagalassos: a Case Study (edited by M. Waelkens), SEMA I, Leuven.

Vitruvius

Mimarlık Üzerine On Kitap, (Çev. S. Güven), İstanbul.

Walton 1962

Walton, F. R., “Gennadeion Notes I”, Hesperia 31, 404-412.

Weber 1898

Weber, G., “Die Flüesse von Laodicea”, Mittheilungen Des Kaiserlich Deutschen Archaeologischen Instituts, Athenische Abtheilung Band XXIII, 178-195.

Welch 1998

Welch, K., “The Stadium at Aphrodisias”, AJA 102, 547-569.

Yegül 2006

Yegül, F., “Bir Tiyatro Ne Zaman Tiyatro Değildi? Menderes Magnesiası’nda Bir ‘Seyir Yeri’, Anadolu/Anatolia 30, 149-159.

Yılmaz 2009

Yılmaz, Y., Anadolu Antik Tiyatroları, İstanbul.

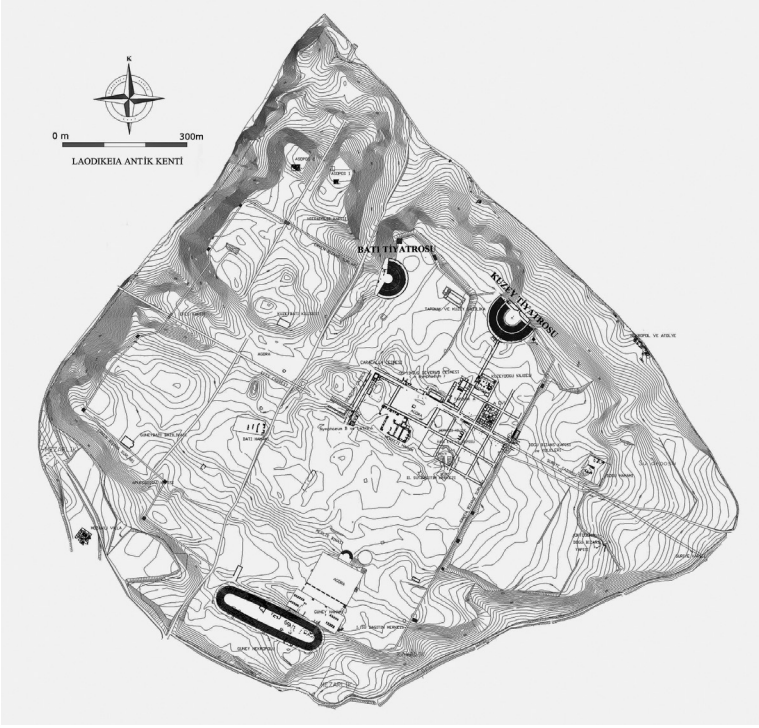

Fig. 1
Laodikeia
kent planı.

Fig. 2 Batı ve Kuzey Tiyatrolarının havadan görünümü.

Fig. 3
Kuzey Tiyatrosu
analemma duvarı, üst
gezinti galerisi, kemer
ayakları, dükkan geçişi
ve güneyden bağlanan
ara sokak.

Fig. 4
Kuzey Tiyatrosu
analemma duvarına
bağlı dükkanlar,
şapel-kilise ve geçişler.

Fig. 5
Tente-perde iplerinin
bağlandığı direk geçki
blokları (velarium-
velum).

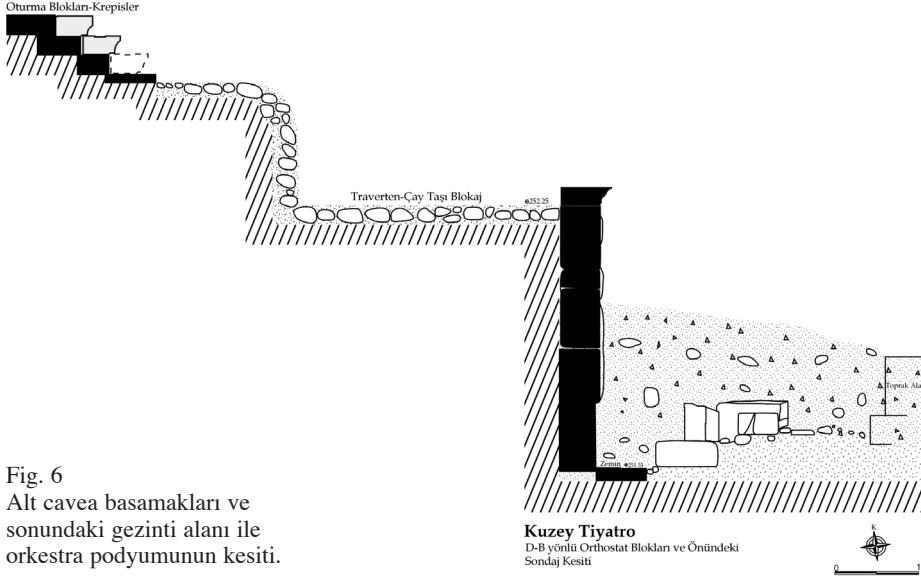

Fig. 6
Alt cavea basamakları ve sonundaki gezinti alanı ile orkestra podiyumunun kesiti.

Fig. 7
Kuzey Tiyatrosu'nun alt ve üst caveası, orkestra podiyumu ve orkestrada yapılan sondajın durumu.

Fig. 8
Orkestra podyum
blokları ile üzerinde
yer alan kalker ve
sıva kalıntıları.

Fig. 9
Geç Hadrian-Erken
Antoninler Dönemi'ne
tarihlenen köşe
Korinth başlığı.

Fig. 10
Batı paradosa geçişi
sağlayan tonoz ve
doğu yanında yer alan
insitu paye başlığı.

Fig. 11
Kuzey Tiyatrosu'nun
batıdan doğuya
genel görünümü.

Fig. 12
Doğu parados duvarının
çalışmalar sonrasındaki
durumu.

Fig. 13
Farklı dönemlerde yapılan
oturma basamakları ve
geçiş merdiveni.

Fig. 14
Üstte yarım bırakılmış
oturma bloğu ve
devşirme olarak
kullanılan geison bloğu.

Fig. 15
Oturma basamakları
altında yer alan
blokajlar.

Fig. 16
12. kerkisindeki işçiliği
bitirilmiş ve yarım
bırakılmış aslan ayaklı
oturma blokları.

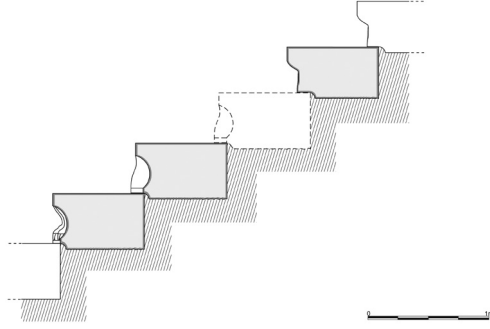

Fig. 17
Aslan ayaklı
oturma bloklarının
kesit çizimi.

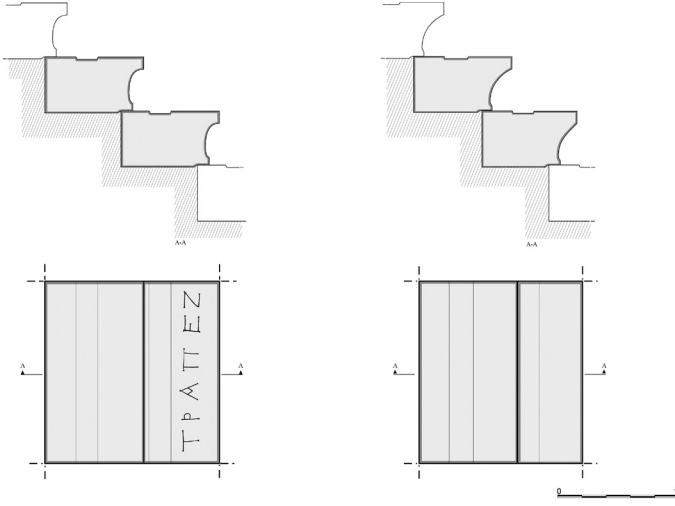

Fig. 18
Farklı tipteki kaval
profilli oturma
basamakları ve
üzerlerindeki
yazıtların kesit ve
çizimi.

Fig. 19
Oturma blokları
üzerindeki farklı
dönemlere ait yazıtlar
ve cistogramlar.

Fig. 20
Trapezopolisliler'e ve diğer bølge kentlerine ayrılmış yazıtlı özel oturma alanları.

Fig. 21
Kuzey Tiyatrosu'nun kazı sonrası havadan gorunümü (2009).

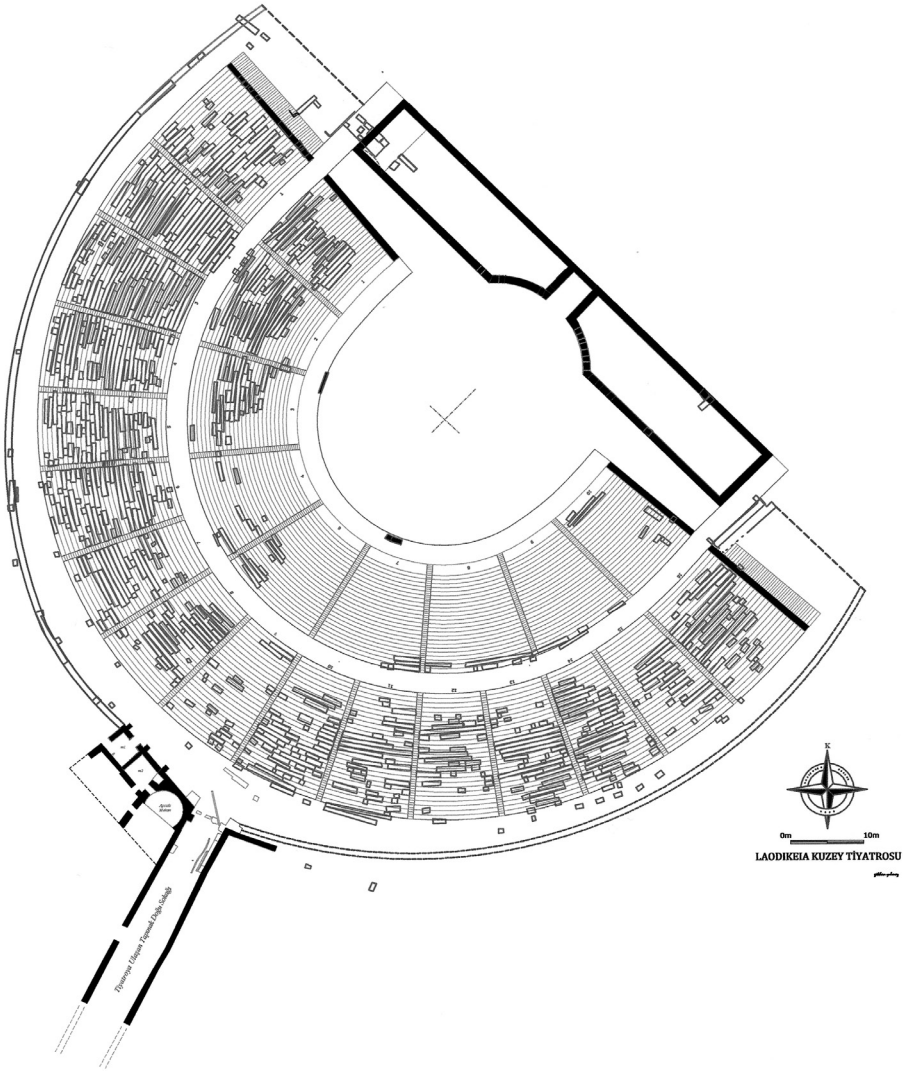

Fig. 22 Kuzey Tiyatrosu planı.

